

Poremećaji ponašanja kod djece i adolescenata: rizični i protektivni faktori, tretman i prevencija

Sibela Zvizdić

- ▶ Faktori rizika
- ▶ Protektivni faktori
- ▶ Prevencija poremećaja ponašanja
- ▶ Kako se nositi sa problemima u ponašanju kod učenika?

Faktori rizika

S ciljem sprječavanja razvoja kompleksnih poremećaja u doba djetinjstva i adolescencije, veoma je važno poznavati i razumjeti faktore rizika za njihovu pojavu.

Ključno je predviđanje i preveniranje štetnih utjecaja faktora rizika uz istovremeno jačanje protektivnih faktora.

Rizik – povišena vjerovatnost za nepoželjan ishod.

Faktor rizika – mjerljiva karakteristika u grupi pojedinaca ili njihovoj situaciji koja predviđa negativan ishod prema specifičnom kriteriju ishoda.

Kumulativni rizik je povećan rizik zbog:

- a) prisutnosti višestrukih faktora rizika
- b) višestruke pojave istog faktora rizika
- c) akumuliranja efekata tekućih nepovoljnih okolnosti

Faktori rizika mogu biti:

- ▶ proksimalni
- ▶ distalni

Povećan broj faktora rizika usko je povezan s povećanim rizikom od pojave problema u ponašanju.

Faktori rizika za poremećaje ponašanja kod djece i adolescenata

- ▶ Biološki faktori rizika
- ▶ Individualni faktori rizika
- ▶ Kontekstualni faktori rizika

Biološki faktori rizika

- ▶ genetski
- ▶ neurofiziološki
- ▶ prenatalni

Individualni faktori rizika

- ▶ težak temperament
- ▶ odgovor na nagrade i kazne
- ▶ osobine bešćutnosti-bezosjećajnosti

Individualni faktori rizika

- ▶ inteligencija (posebno u području verbalne inteligencije)
- ▶ deficiti u socijalnoj kogniciji
- ▶ slabije razvijene socijalne vještine
- ▶ komorbiditet sa ADHD

Obiteljski faktori rizika

- ▶ psihopatologija roditelja
- ▶ obiteljski odnosi
- ▶ kvaliteta roditeljstva

Faktori rizika iz školskog i vršnjačkog konteksta

- ▶ loš školski uspjeh i slabo razvijene vještine neophodne za obavljanje školskih zadataka
- ▶ izostajanje s nastave
- ▶ slaba povezanost sa školom
- ▶ konflikti nastavnik–učenik
- ▶ neadekvatne učiteljske strategije upravljanja učionicom
- ▶ nedosljedna, kažnjavajuća školska klima i okruženje
- ▶ negativne vršnjačke interakcije u učionici
- ▶ odbačenost od prosocijalnih vršnjaka
- ▶ devijantne vršnjačke grupe
- ▶ nedostatak partnerskog odnosa nastavnik–roditelj

Faktori rizika iz zajednice

- ▶ nizak socioekonomski status (SES)
- ▶ socijalna neorganiziranost
- ▶ susjedstva s visokom stopom kriminala

Protektivni faktor je prediktor boljih ishoda, posebno u situacijama rizika ili nepovoljnih okolnosti.

Kumulativna zaštita je prisustvo višestrukih zaštitnih faktora u životu pojedinca.

Rezilijencija se javlja jer protektivni faktor:

- a) ublažava faktor rizika
- b) prekida lanac rizika kroz koji faktori rizika vrše njihove efekte
- c) općenito prevenira pojavu faktora rizika

Protektivni faktori za poremećaje ponašanja kod djece i adolescenata

- ▶ Protektivni faktori koji se odnose na dijete
- ▶ Obiteljski protektivni faktori
- ▶ Protektivni faktori iz vršnjačkog i obrazovnog okruženja
- ▶ Protektivni faktori iz zajednice

Prevenција poremećaja ponašanja

PITANJE: Kada je najbolje vrijeme za intervencije kako bi se spriječila pojava i razvoj poremećaja ponašanja kod djece?

ODGOVOR: Dugoročni preventivni programi, koji počinju u prenatalnom periodu tj. sa trudnicama, budućim majkama.

Preventivni programi zasnovani na dokazima
s rizičnim grupama trudnica, u ranom djetinjstvu,
predškolskom i osnovnoškolskom periodu

SAVJETI ZA RAD U RAZREDU

PROBLEMSKA PONAŠANJA U UČIONICI: ŠTA ZNAČE I KAKO POMOĆI?

FUNKCIONALNA ANALIZA PONAŠANJA

Svako ponašanje ima određenu funkciju za dijete.

Ponašanje djeteta je pokušaj da se prilagodi specifičnoj situaciji.

Važno je razumjeti:

- 1) šta dijete radi (ponašanje)
- 2) zašto dijete to radi (funkcija)

Neophodno je:

- 1) *definisati ponašanje* u specifičnim, objektivnim i mjerljivim terminima
- 2) odrediti koji *aspekti okoline* ili *situacije* izazivaju ponašanje
- 3) utvrditi *koje posljedice održavaju* ponašanje

Kada shvatimo svrhu djetetovog ponašanja može se raditi na:

- 1) promjeni aspekata situacije koji dovode do ponašanja
- 2) podučavanju i promoviranju prikladnijih načina zadovoljavanja istih potreba kroz razvoj alternativnih ponašanja
- 3) modificiranju odgovora drugih ljudi na ponašanja djece

Uobičajene funkcije ponašanja za dijete:

- 1) ponašanje može biti potkrijepljeno nečim pozitivnim
- 2) ponašanje može biti potkrijepljeno pažnjom
- 3) ponašanje može pružiti olakšanje ili bijeg od nečega što je neugodno za dijete
- 4) ponašanje može pomoći da se promijeni nivo stimulacije ili raspoloženja djeteta

Procedure nakon identifikacije problema u ponašanju

- 1) pregled dosijea učenika
- 2) intervju sa učiteljem/nastavnikom
- 3) intervju sa roditeljima
- 4) intervju sa učenikom
- 5) direktno zapažanje

Opažati vrste i učestalost ponašanja te vršiti procjenu ponašanja učenika.

Opažati i pratiti utjecaj pojedinih situacija na učestalost javljanja određenog oblika nepoželjnog ponašanja.

Kada je na času matematike i kada dobije težak zadatak
(okruženje) (trenutni okidači)

učenik će ustati sa svog mjesta
i istresti sadržaj tuđe pernice u kantu za smeće
(problematično ponašanje)

kako bi izbjegao izvršavanje zadataka
(funkcija problematičnog ponašanja)

Intervencije

- uticaj na ponašanje učenika:

- a) modificiranjem okidača ponašanja i posljedica koje održavaju nepoželjna ponašanja
- b) usvajanjem novih vještina
- c) unošenjem promjena u faktore iz šireg okruženja

- intervencije u okviru odjeljenja učenika i intervencije putem individualnog pristupa djetetu/učeniku

- intervencije trebaju biti prilagođene specifičnim potrebama učenika

Intervencije

Svrha intervencija je da se ometajuća i druga nepoželjna ponašanja učine irelevantnim i nekorisnim u poređenju sa pozitivnim oblicima ponašanja koje učenik treba usvojiti.

Prevenција i reduciranje nepoželjnog ponašanja

- ▶ uspostavljanje jasnih pravila ponašanja u razredu i školi
- ▶ utvrđivanje posljedica u slučaju nepoštivanja pravila
- ▶ prilagođavanje nastave tako da bude zanimljiva i relevantna za interese učenika
- ▶ osiguravanje dodatne podrške učenicima koji se suočavaju s teškoćama u savladavanju gradiva
- ▶ organiziranje aktivnosti koje potiču saradnju i timski rad među učenicima

Prevenција i reduciranje nepoželjnog ponašanja

- ▶ uvježbavanje učenika tehnikama samokontrole
- ▶ potkrepljivanje prosocijalnih ponašanja učenika
- ▶ razvijanje socijalnih vještina kod učenika
- ▶ podučavanje učenika vještinama rješavanja problema

Prevenција i reduciranje nepoželjnog ponašanja

- ▶ razvijanje vještina nastavnika za:
 - izgradnju pozitivnih odnosa sa učenicima
 - korištenje potkrepljenja i ohrabrenja u interakciji sa učenicima
 - upravljanje nepoželjnim oblicima ponašanja u razredu

Da li kazna poboljšava ponašanje?

Kazna bi trebala ugasiti nepoželjno ponašanje.

CILJ kojem trebamo težiti je promjena ponašanja u pozitivne oblike ponašanja, a ne samo gašenje i/ili potiskivanje ometajućih i nepoželjnih ponašanja.

Pretjerano oslanjanje na tradicionalne disciplinske prakse može privremeno kontrolirati ponašanje, ali:

- ▶ učenika ne uključuje ponovo u proces učenja u učionici te može potkopati intrinzičnu motivaciju za učenje u školi
- ▶ negativno utiče na učenikove odnose i komunikaciju sa odraslima u školi
- ▶ otežava spoznaju šta je uzrok učenikovog ometajućeg ponašanja

Pretjerano oslanjanje na tradicionalne disciplinske prakse može privremeno kontrolirati ponašanje, ali:

- ▶ može pogoršati negativnu sliku o sebi i emocionalne probleme te povećati devijantne stavove i ponašanja
- ▶ može doći do povlačenja učenika iz socijalnih interakcija u školi te do eventualnog napuštanja školovanja

Uvriježene kažnjavajuće intervencije u školi, koje se fokusiraju na problematična ponašanja, mogu nenamjerno potkrijepiti tj. pojačati takva ponašanja.

Noviji pristup:

- ▶ disciplina kao proces poučavanja i vježbanja samodiscipline i samokontrole
- ▶ intervencije usmjerene na poučavanje djece o zamjenskim, pozitivnim oblicima ponašanja

Pozitivne intervencije rezultiraju trajnijim promjenama u ponašanju kod djece i adolescenata!

HVALA NA PAŽNJI!